

Єпіфанова Ольга Вікторівна

*кандидат технічних наук, доцент,
директор наукової бібліотеки,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля,
м. Сєвєродонецьк, Україна,
e-mail: yepifanova@i.ua
ORCID: 0000-0003-2518-3002*

Савельєва Вероніка Владиславівна

*заступник директора наукової бібліотеки,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля,
м. Сєвєродонецьк, Україна,
e-mail: sawushka@ukr.net
ORCID 0000-0003-1374-5645*

**БІБЛІОТЕКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УНІВЕРСИТЕТУ:
З ДОСВІДУ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНОГО
ЗВО СНУ ІМ. В. ДАЛЯ**

Розглянуто діяльність бібліотеки як компоненту інформаційного простору університету. Приділено увагу ключовим аспектам застосування інформаційних технологій у бібліотечній діяльності й особливостям роботи бібліотеки в умовах переміщеного закладу вищої освіти.

Ключові слова: *університетські бібліотеки, переміщені заклади вищої освіти, інформаційні бібліотечні ресурси, бібліотечні сервіси, інформаційне освітнє середовище, інформаційно-бібліотечне забезпечення.*

Інформатизація суспільства вимагає від фахівців не тільки усвідомлення місця інформації у системі стратегічних ресурсів, що визначають рівень розвитку країни, а й розуміння того, що бібліотеки стають найбільш значимими інституціями з точки зору задоволення суспільних інформаційних потреб і надання інформаційних ресурсів. За таких умов роль бібліотек ЗВО доповнюється тим, що вони є документно-інформаційною складовою освітнього, наукового та виховного процесу. Це, звісно, має наслідком зміну парадигми бібліотечної справи; вимагає вироблення нових ціннісних орієнтирів бібліотечної діяльності; переосмислення базових основ сучасної університетської бібліотеки.

Щоправда, її основне функціональне значення залишається незмінним, – йдеться про інформаційне забезпечення, вільний доступ до вітчизняних і світових інформаційних ресурсів, сприяння безперервності навчального і наукового процесів. Виходячи з цього завдання бібліотеки полягає в забезпеченні можливості ефективного доступу до необхідних джерел інформації і технологічно модернізованих умов роботи з ними. Отже сьогодні неможливо уявити сучасну бібліотеку без застосування нових технологій і пов'язаних із ними новітніх форм бібліотечного й інформаційно-бібліографічного обслуговування. Рівень і якість навчального і наукового процесів значною мірою визначаються рівнем розвитку бібліотеки, саме тому завдяки впровадженню інформаційних технологій бібліотека не тільки забезпечує реалізацію потреб усіх категорій користувачів у якнайширшій інформації, а й водночас формує інформаційну культуру майбутніх фахівців, що має особливо важливе значення, оскільки їм доведеться працювати в принципово нових інформаційних умовах – в умовах інформаційного суспільства.

Потрібно відзначити, що університетська бібліотека як соціальний інститут, в якому людина реалізує зростаючу кількість своїх культурних і освітніх запитів, привертає до себе увагу бібліотекознавців та істориків фактично з часу її заснування, особливо це стосується проблеми становлення окремо взятих бібліотек ЗВО. В останні роки зростає кількість робіт, спеціально присвячених вивченню питань еволюції діяльності бібліотек ЗВО та обслуговування користувачів, що має низку специфічних особливостей в порівнянні з обслуговуванням читачів як в масових, так і інших наукових бібліотеках. У центрі багатьох сучасних досліджень університетських і науково-технічних бібліотек широке коло питань, зокрема, впровадження в роботу бібліотеки нових інформаційних технологій; і впливу цих процесів на сферу бібліотечного обслуговування і всі види багатогранної бібліотечної діяльності. Як приклад, праці Ануріної Т. М. [1], Апшай Н. [2], Башун О. В. [3], Бондаренко В. І. [4], Давидової І. [5], Колесникової Т. О. [6, 7, 8], Ільганаєвої В. О. [8] та багатьох інших. Зарубіжні фахівці Р. Полл, П. Боекхорст [9] акцентують увагу на

тому, що університетська бібліотека не повинна обмежуватися лише наданням стандартного переліку послуг. Важливішим є відповідати потребам і запитам користувачів. Взагалі вимірювання якості бібліотечної діяльності спрямоване на забезпечення підвищення ролі бібліотеки в науково-освітньому процесі. Аналіз публікацій свідчать про деякі особливості сучасного етапу розвитку бібліотек закладів вищої освіти України, що знаходе свій прояв у перетворенні системи інформаційних ресурсів, започаткуванні інформаційного обслуговування користувачів, підвищенні професійної компетентності бібліотечних працівників. Реформування вищої освіти, впровадження нових освітніх технологій підвищують роль бібліотеки ЗВО в інформаційному забезпеченні навчально-педагогічної і наукової діяльності університету та вимагають посилення її інноваційної діяльності [10].

Характерною рисою освітнього процесу сьогодні є те, що значно збільшується частка самостійної роботи студентів (до 70 %), основна частина якої виконується за допомогою інформаційних ресурсів бібліотеки та мережі Інтернет як єдиного комунікаційного середовища суспільного розвитку. Крім того, реалії сьогодення підтверджують факт зміщення взаємин користувачів і бібліотекарів у площину віртуальних комунікацій, на тлі цього стає помітною тенденція до підвищення ролі бібліотек ЗВО України в реалізації альтернативної моделі наукової комунікації електронного навчання і дослідження. Звісно, це зумовлює перетворення предметності діяльності і появу у бібліотекарів нових функцій та посадових обов'язків, які до цього не були їм притаманні. Нині вони стають тьюторами та менеджерами цифрових колекцій наукових документів, вирішують проблеми авторського права, сприяють академічній доброчесності, надають послуги вченим з оцифрування, оформлення, опису результатів досліджень, їх ефективного зберігання, управління та багаторазового використання. У перспективі (зважаючи на досвід іноземних колег) ці процеси будуть прискорюватися.

Наведемо приклад. Наукова бібліотека Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (НБ СХУ ім. В. Даля) є одним з основних

підрозділів університету і повною мірою розділила його долю. До 2014 року пройшовши досить успішний шлях становлення, розвитку і модернізації, перетворившись на інформаційно-освітній центр ЗВО. Якщо характеризувати наукову бібліотеку СНУ ім. В.Даля станом на червень 2014 р., то це:

- динамічний сучасний освітній центр, універсальний ресурсний потенціал, що відповідає завданням високого рівня підготовки спеціалістів;
- інформаційна база науково-дослідницької роботи вчених, аспірантів і студентів університету;
- авторитетний центр з інноваційними бібліотечними технологіями, нетрадиційними формами обслуговування, різноманітними інноваційними послугами;
- гарант збереження розвитку культурної спадщини та формування інформаційної культури студентства.
- методичний центр бібліотек закладів вищої освіти Луганської області.

Бібліотечні процеси були автоматизовані, постійно втілювалися в роботу новітні методи й технології. Загальний фонд становив понад 825 тисяч примірників, на базі АІБС «УФД/Бібліотека» створено електронний каталог – понад 180 тисяч записів документів, 16 добре структурованих бібліографічних баз даних, таких як «Праці вчених СНУ ім. В.Даля», «Дисертації, захищені на базі СНУ ім. В.Даля», «Історія університету», «Наукова періодика СНУ ім. В. Даля», декілька проблемно-орієнтованих баз даних з профілю університету. Електронна бібліотека навчально-методичних матеріалів налічувала понад 4000 повнотекстових документів. Функціонував інституційний репозитарій (електронний архів наукових публікацій) Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, який за результатами липневої версії 2014 р. «Ranking Web of Repositories» посів 548 позицію з 1893 інституційних репозитаріїв світу і 9 місце серед 39 українських репозиторіїв. Більше 15 тисяч абонентів користувалися ресурсами і послугами, що надавала університетська бібліотека.

На жаль, початок військових дій на сході України у 2014 р. поділив життя на до і після. При захопленні будівлі бібліотека втратила майже всі свої ресурси : бібліотечний фонд, техніку (31 комп'ютер, 8 принтерів, 2 сканери, 5 зчитувальних сканерів, копіювальний апарат) та ін. Були фізично знищені бібліотечні сервер, а отже всі електронні ресурси втрачені. Після переміщення університету до м. Сєвєродонецьк університетська бібліотека розпочала свою роботу на базі бібліотеки структурного підрозділу, пізніше відбулося об'єднання. На сьогодні фонд бібліотеки налічує майже 139 тисяч примірників, з них навчальної літератури – близько 100 тисяч примірників (в електронному вигляді 256 документів), наукової літератури – 26 тисяч примірників, літературно-художніх видань – приблизно 4200 примірників, біля 100 дисертацій. Щорічно надходить 1500 авторефератів дисертацій (до речі, наша бібліотека залишилася єдиним фондоутримувачем авторефератів дисертацій в області). У 2017 р. кількість користувачів за єдиним реєстраційним обліком склала 2627, у тому числі – 870 віддалених, кількість обслугованих користувачів – 4025.

На сьогодні бібліотека майже відновила свою роботу: забезпечує інформаційну підтримку діяльності університету, співробітники бібліотеки намагаються створити комфортні умови для самостійної роботи студентів із книжковим фондом, надають необхідні бібліотечні послуги, організовують доступ до електронних ресурсів, створених власноруч, та ресурсів Інтернету. Крім того, бібліотека інформаційно підтримує науковців і проведення ними досліджень. Йдеться про комплектування літератури відповідно до напрямів наукової діяльності закладу, упорядкування колекцій, організація доступу до цих колекцій, створення довідкового апарату, інформування науковців за їх науковою тематикою та ін.

У сучасних умовах основні принципи роботи університетської бібліотеки модифікуються: відбулися зміни в характері інформаційних запитів і ролі бібліотекаря, розширено системи послуг, посилена консультативна функція, впроваджено on-line доступ до ресурсів і послуг, підвищується технічна обізнаність персоналу.

Створення електронних інформаційних ресурсів бібліотеки й організація доступу до них сприяє її розвитку як ресурсного центру дистанційної освіти, що співвідноситься з тенденціями і стратегіями розвитку переміщеного університету. У зв'язку з впровадженням дистанційного навчання бібліотека повинна не тільки зберегти якість виконання і повноту переліку традиційних функцій і напрямів діяльності, а й запропонувати студентам і викладачам комплекс нових сервісів і послуг для якісного інформаційного забезпечення, зокрема, підтримки дистанційного навчання. Бібліотека бере участь у формуванні інформаційного середовища університету, є виробником власних інформаційних продуктів, надає вільний доступ до світових інформаційних ресурсів. Для зручності своїх користувачів бібліотека СНУ ім. В. Даля через сайт розкриває і популяризує фонд, інформує й обслуговує. Ми створюємо списки нових надходжень, тематичні списки, розміщуємо віртуальні ресурси, анонсуємо бібліотечні заходи. Діяльність бібліотекаря в мережі різноманітна і передбачає довідково-інформаційне обслуговування, бібліографічне інформування, здійснення інформаційного пошуку та відбору інтернет-ресурсів, створення електронних колекцій, добірок тематичних ресурсів тощо.

У бібліотеці планово ведеться робота з підтримки публікаційної активності науковців університету. В 2016 р. відновлено функціонування інституційного репозитарію, завдання якого – забезпечити місце і спосіб централізованого і тривалого зберігання в електронному вигляді повних текстів публікацій вчених СНУ ім. В. Даля; сприяти реформуванню системи наукової комунікації університету, зростанню популярності і створенню позитивного іміджу університету шляхом представлення його наукового потенціалу в глобальній мережі; збільшити цитованість наукових публікацій наших вчених; сформувати систему обліку публікацій наукових робіт факультетів, структурних підрозділів і окремих вчених. Бібліотека розробила методичні матеріали, організує практичні семінари, тренінги і консультації для науковців університету щодо створення авторських профілів в Google Scholar, ResearcherID та ORCID, роботи з інституційним депозитарієм і наповнення його якісним контентом.

Університетська бібліотека в 2017 р. приєдналася до корпоративного формування національного Інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань». Участь в цьому проекті забезпечить збільшення використання і підвищення рейтингу електронних інформаційних ресурсів бібліотеки власної генерації (електронний каталог, Інституційний репозитарій, електронні колекції, тематичні віртуальні виставки, презентації, бібліографічна продукція та ін.).

Діяльність бібліотеки ЗВО надзвичайно багатогранна, тому що будучи частиною університетської спільноти, вона виступає одночасно джерелом знань, з якого черпає знання особистість, яка формується, і джерелом соціальної адаптації студентів у соціокультурному просторі сучасного суспільства, тобто бібліотека являє собою, перш за все, механізм соціальної комунікації, вона допомагає молодій людині орієнтуватися в досить складному, суперечливому і неоднорідному інформаційному потоці. Вважаємо, що саме за цією комунікаційною системою майбутнє.

Таким чином, бібліотека СНУ ім. В. Даля включилася в науковий, освітній та виховний процеси підготовки майбутніх фахівців, є важливим компонентом інформаційно-освітнього середовища, виконує роль посередника між інформаційними ресурсами і споживачами інформації, при цьому обираючи, систематизуючи, зберігаючи і пропонуючи найкраще з величезного інформаційного масиву, а також виступає інформаційно-освітнім центром, який задовольняє освітні, викладацькі та дослідницькі потреби усіх членів університетської спільноти.

Список використаних джерел

1. Анурина Т. М. Деятельность библиотеки вуза по формированию информационной культуры будущего специалиста : дис. ... канд. социол. наук : 22.00.06 / Анурина Татьяна Михайловна ; Курс. гос. техн. ун-т. – Курск, 2000. – 169 с.
2. Апшай Н. І. Стратегічні орієнтири розвитку бібліотек вищих навчальних закладів в умовах реформування освіти в Україні : автореф. дис. ... канд. пед. наук

: 07.00.08 / Апшай Надія Іванівна ; Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2005. – 21 с.

3. Башун О. В. Трансформація універсальної бібліотеки як культурно-інформаційного центру регіону : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Башун Олена Володимирівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2001. – 18 с.

4. Бондаренко В. І. Дистантне інтернет-обслуговування користувачів сучасної бібліотеки (кінець XX – початок XXI ст.) : автореф. дис ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Бондаренко Вікторія Іванівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 19 с.

5. Давидова І. Функціональні трансформації бібліотек як умова їхньої інтеграції до інформаційної інфраструктури суспільства / І. Давидова // Вісник Книжкової палати. – 2008. – № 12. – С. 14–19.

6. Колесникова Т. Стратегія розвитку бібліотек вищих шкіл України на 2013–2015 рр.: бачення професіонала // Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – 2014. – Вип. 8. – С. 142–148.

7. Колесникова Т. О. Впровадження інноваційної моделі бібліотеки університету як чинник глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії / Т. О. Колесникова // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 11. – С. 21–22.

8. Університетська бібліотека: нова сфера інформаційної взаємодії : монографія / за заг. ред.: В. О. Ільганаєва, Т. О. Колесникова ; Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. – Дніпропетровськ, 2016. – 204 с.

9. Полл Р. Измерение качества работы. Международное руководство по измерению эффективности работы университетских и других научных библиотек / Р. Полл, П. Боекхорст ; под ред. О. Ю. Устинова. – М. : Логос, 2002. – 152 с.

10. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Законодавство України : нормат.-прав. база / Верхов. Рада України. – Дата оновлення: 01.01.2018. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 10.06.2018). – Назва з екрана.

Елифанова Ольга Викторовна, Савельева Вероника Владиславовна
БИБЛИОТЕКА В ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ УНИВЕРСИТЕТА.
ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ БИБЛИОТЕКИ ВРЕМЕННО ПЕРЕМЕЩЕННОГО
УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ВОСТОЧНОУКРАИНСКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТА ІМЕНІ ВЛАДИМИРА ДАЛІ

Рассмотрена деятельность библиотеки как компонента информационного пространства университета. Уделено внимание ключевым аспектам применения информационных технологий в библиотечной деятельности и особенностям работы библиотеки в условиях перемещенного учреждения высшего образования.

Ключевые слова: университетские библиотеки, перемещенные учреждения высшего образования, информационные библиотечные ресурсы, библиотечные сервисы, информационное образовательная среда, информационно-библиотечное обеспечение

Yepifanova Olga Viktorovna, Savelieva Veronika Vladislavovna
LIBRARY IN THE INFORMATION SPACE OF THE UNIVERSITY. FROM THE
EXPERIENCE OF THE LIBRARY OF THE TEMPORARILY DISPLACED HIGHER
EDUCATION INSTITUTION VOLODYMYR DAHL EAST UKRAINIAN NATIONAL
UNIVERSITY

The activity of the library as a component of the information space of the university is considered. Attention is paid to key aspects of the use of information technology in library activities and the peculiarities of the work of the library in a displaced higher education institution.

Keywords: university libraries, displaced institutions of higher education, information library resources, library services, information educational environment, information and library support.